

УДК 37.013(477)(092)Ващенко
DOI 10.31499/2618-0715.2(17).2026.361336

СУЧАСНІСТЬ ПЕДАГОГІЧНИХ ІДЕЙ УКРАЇНСЬКОГО ПЕДАГОГА ДІАСПОРИ ГРИГОРІЯ ВАЩЕНКА (1878-1967)

Федяєва Валентина, докторка педагогічних наук, професорка, професорка кафедри педагогіки, психології й освітнього менеджменту імені проф. Є. Петухова Херсонського державного університету.

ORCID: 0009-0009-5420-7238

E-mail: valentina.fediaieva@gmail.com

У статті проаналізовано актуальність педагогічної спадщини українського педагога діаспори Григорія Ващенко в контексті сучасних викликів, зокрема російсько-української війни, вимушеної еміграції українських дітей та молоді, потреби збереження національної ідентичності, мови, культури й історичної пам'яті. Авторка наголошує, що науково-педагогічні ідеї Г. Ващенко, сформовані в умовах еміграції, залишаються значущими для сучасної української освіти, оскільки спрямовані на виховання особистості, відданої Батьківщині, здатної до громадянської відповідальності, служіння Україні, захисту її незалежності та духовно-культурного розвитку.

Авторка доводить, що в сучасних умовах ідеї Г. Ващенко набувають нового змісту: вони можуть бути використані для підтримки українських дітей за кордоном, посилення національно-патріотичного виховання, формування відповідальності за долю держави, готовності до її розбудови й захисту. Зроблено висновок, що педагогічна спадщина Г. Ващенко є важливим джерелом для подальших історико-педагогічних досліджень і практичного оновлення системи виховання в Україні.

Ключові слова: національне виховання; виховний ідеал; еміграція; патріотизм; рідна мова; захист Батьківщини; релігійна складова виховання.

THE RELEVANCE OF THE PEDAGOGICAL IDEAS OF THE UKRAINIAN DIASPORA EDUCATOR HRYHORII VASHCHENKO (1878–1967)

Fediaieva Valentina, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor at the Department of Pedagogy, Psychology, and Educational Management named after Prof. Ye. Petukhov, Kherson State University.

ORCID: 0009-0009-5420-7238

E-mail: valentina.fediaieva@gmail.com

The article analyzes the relevance of the pedagogical heritage of Hryhorii Vashchenko, a Ukrainian educator of the diaspora, in the context of contemporary challenges, in particular the Russian-Ukrainian war, the forced emigration of Ukrainian children and youth, and the need to preserve national identity, language, culture, and historical memory. The author emphasizes that H. Vashchenko's scholarly and pedagogical ideas, formed under the conditions of emigration, remain significant for modern Ukrainian education, as they are aimed at educating a person devoted to the Motherland, capable of civic responsibility, service to Ukraine, defense of its independence, and spiritual and cultural development.

Special attention is paid to the concept of national education, in which the leading factors are the family, school, native language, folk traditions, Christian ethics, patriotism, and the formation of strong character. The importance of the native word as a means of the intellectual, moral, and national formation of the child is emphasized, as well as the significance of Ukrainian studies in the education of the younger generation. The article reveals H. Vashchenko's views on the educational

СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА СОЦІАЛЬНА ОСВІТА

ideal, which is based on the combination of universal human and national values, love for the Motherland, respect for the family, the people, culture, and the spiritual foundations of life.

The author proves that in contemporary conditions H. Vashchenko's ideas acquire new meaning: they can be used to support Ukrainian children abroad, strengthen national-patriotic education, form responsibility for the fate of the state, and develop readiness for its reconstruction and defense. It is concluded that H. Vashchenko's pedagogical heritage is an important source for further historical and pedagogical research and for the practical renewal of the system of education in Ukraine.

Key words: *national education; educational ideal; emigration; patriotism; native language; defense of the Motherland; religious component of education.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Історія розвитку педагогіки й історико-педагогічної науки України з кожним роком наповнюється новими фактами, набуває нового змісту завдяки опрацюванню, осмисленню, усвідомленню спадщини маловідомих постатей української педагогічної науки, зокрема, вчених, які за об'єктивних причин були змушені покинути Україну й працювати над важливими науковими проблемами виховання дітей та молоді за її межами. Визначенні ними провідні засади національного виховання і на сьогодні мають важливе значення для розбудови української освітньо – виховної системи.

Аналіз основних досліджень і публікацій. До когорти таких постатей відносимо постать Григорія Ващенко, вивчення спадщини якого за дослідженнями сучасних українських вчених з історії освіти, «...почалося лише в останнє десятиліття ХХ століття, тобто після проголошення державної незалежності» [10, С. 365–373].

Його праці, як і праці інших педагогів діаспори розкривають різноманітність підходів й концептуальних положень до питань виховання дітей та молоді, дають змогу розширити й поглибити наукове предметне поле історії педагогіки, зокрема, становлення системи національного виховання. Їхні праці розширили джерелознавчу й джерельну базу наукових праць, стали предметом вивчення не одного покоління сучасних вчених України. В працях Н. Дічек, Л. Березівської, О. Сухомлинської, О. Міхна, В. Федяєвої та інших розкривається широкий спектр питань з теорії й практики виховання дітей та молоді розкритих в його творчому доробку в умовах еміграції. У своїх дослідженнях вчені наголошують, що науково-творчий спадок вченого визначає основні засади національного виховання, відповідає вимогам часу і є актуальним в умовах сьогодення [6; 10; 11]. У працях А. Бойко, О. Вишневського, О. Гентош, В. Огнев'юка, А. Погрібного, Ю. Руденко та інших розкриваються питання життя, діяльності, педагогічних поглядів вченого [2; 8; 10; 11]. При цьому слід зазначити, що спадщина Григорія Ващенко розглядалася вченими відповідно до конкретного історичного етапу розвитку нашої країни, що, зокрема, відповідало визначеним завданням і шляхам реалізації тогочасної Державної освітньої політики, яка мала свій зміст та особливості її реалізації.

Мета та завдання статті – зосередження уваги на актуальності питань, обґрунтованих вченим з позиції сьогодення, зокрема, розкриття питань національного виховання Григорієм Ващенко в сучасних умовах, в умовах російсько-української війни, коли напрацювання з питань захисту Батьківщини набула надзвичайного звучання, а його праці – пронизані національною ідеєю, вірою у майбутнє та мають нові сенси.

Виклад основного матеріалу дослідження. Слід наголосити, що спадщина Григорія Ващенко досить широко аспектна, спрямовує на виховання дітей та молоді відповідно до національних традицій, характеру, релігійності», патріотизму, захисту України. Українська дослідниця історії педагогіки Н. Дічек визнає, що «.. виховання за Ващенко завжди має бути національним за характером і зумовленим певними історичними реаліями» [7, с. 369].

СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА СОЦІАЛЬНА ОСВІТА

У своїх працях Григорій Ващенко підкреслює, що для кожного громадянина країни важливим є «Благо і щастя Батьківщини» [3, с. 190].

На сьогодні він – один із «найяскравіших виразників української ідеї та національного виховання». У своїх працях «Виховний ідеал» (1946), «Виховання пошани до батьків і старших» (1953), «За здорову і свідому українську родину» (1956-1960) та інших [3, 4, 5, 6], розкриває завдання, які постали й постають перед батьками, вчителями, вихователями в умовах перебування дітей за кордоном, що й сьогодні є особливо важливим у реалізації завдань Освітньої й Соціальної політики України в умовах війни. Це трагічна історія в житті українських дітей, які не за власної волі опинилися в еміграції. Російська агресія 2022 року змусила українські сім'ї полишити рідні домівки й шукати прихисток у різних країнах світу. Так, за даними Міністерства освіти й науки України за кордоном на кінець 2025 року перебуває 2,1 млн. дітей [13]. Така ситуація визначила нові особливі завдання у роботі з дітьми на рівні держави (України), школи, сім'ї: не втратити національні традиції виховання, зберегти у дітей національну пам'ять, рідну мову, рідну історію та культуру; підтримки постійного зв'язку з Батьківщиною. Шляхи вирішення цих важливих проблем знаходимо у працях Григорія Ващенко які ґрунтовно розкриті у його спадщині з позиції християнської етики й національно-патріотичного світогляду, з дотриманням релігійної традиції, зокрема, у сім'ї. Дослідження питань історії сімейного виховання в Україні дає змогу говорити про те, що «... Г. Ващенко свою практичну діяльність спрямовував на виховання молоді на народно-педагогічних засадах, розглядав питання теорії й практики виховання в українській родині як національно-соціальний феномен, обґрунтував основи морального виховання в сім'ї з позиції християнської етики та національно-патріотичного світогляду. Виходив із того, що сімейне виховання спирається на широку палітру виховних засобів, зокрема таких як рідне слово, рідна мова, національні символи (ікони, українські вишиті рушники, килими, національний одяг тощо)» [12, с. 271]. І про ці засоби ми маємо пам'ятати завжди, говорити про них з дітьми, привчати розуміти й цінувати своє й інше, знати й дотримуватися законів своєї й країн перебування тощо.

Григорій Ващенко постійно наголошував на провідному значенні рідної мови, рідного слова у вихованні дітей в кожному інституті соціалізації. Надзвичайно важливими на сьогодні є його твердження, що «Мова відбиває в собі психологію, культурні здобутки народу і навіть його зв'язки з іншими народами. Носієм цього всього є слово. Тому людина на перших ступенях культурного розвитку, коли творилася мова, вбачала в слові магічну силу: володіти словом для неї означало володіти річчю. І в цьому є глибокий сенс» [6, с. 86]. У цьому твердженні закладено глибинне значення мови як засобу розвитку й мислення дитини, особливо в час постійного збільшення інформаційних технологій на дитину, їхнім захопленням гаджетами, постійне перебування з ними один на один, що проводить як до позитивних так і негативних наслідків, в результаті такого захоплення технічними засобами. Актуальними є слова вченого, що «...в сучасній людині слово втратило свій попередній сенс. Воно стало ніби стертою монетою, ще не відбивається зі всією чіткістю й виразністю свого значення. А звідси нечіткість і невиразність самого мислення, бо між мовою й мисленням існує органічний зв'язок ... кожне слово містить в собі певний образ. Тому набуває такого великого значення робота учнів над словом, вона має відкрити для учнів глибокий сенс слів, їх історію у зв'язку з історією національної культури» [6, с. 86]. Відомий український дослідник педагогічної спадщини Григорія Ващенко Омелян Вишневський акцентує увагу й на такій важливій складовій національного виховання, як використання форм, методів, засобів українознавства. Він зазначає, що у своїх працях «... Г. Ващенко наголошує на виховній функції українознавства (Проект ... та ін.), яке в 20-ті роки було предметом уваги вчителів, а особливо мови. Як і К. Ушинський, О. Потебня, Б. Грінченко, педагог вважав, що рідна мова сприяє інтелектуальному розвитку дитини, натомість намагання « одягати

СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА СОЦІАЛЬНА ОСВІТА

свою думку в чужий одяг» завжди складає певні психологічні труднощі й цей процес сповільнює. На його думку, українець повинен домагатися «органічного володіння» рідною мовою» [8].

Проблема розвитку теорії й практики національного виховання дітей та молоді ґрунтовно розкрита у фундаментальних працях Григорія Ващенка (1878-1967): «Виховний ідеал» (1946), «Виховання волі і характеру» (1952), «Виховання любові до Батьківщини» (1954, «Загальні методи навчання» (1929) [3; 4; 5;6] та інших. Відомий український педагог залишив багату творчу спадщину, в якій системно досліджував проблеми національної педагогіки й національної психології, характеру, світогляду й формування їх у молоді засобами родинного, шкільного, позашкільного та релігійного виховання. Вчений акцентував увагу на важливості використання в освітньому процесі всіх інститутів соціалізації, врахування основ української етнопедагогіки та етнопсихології, вважав, що тільки за таких умов можна досягати важливих результатів. На думку Г. Ващенка, важливим для підростаючого покоління є розуміння того, що ти громадянин своєї країни. На його думку, просто не допустимо втратити це почуття, адже «..втрата Україною на тривалий час своєї державності спричинила те, що в багатьох українців «притлумилося» почуття громадськості, почуття господаря, володаря своєї землі, країни» [3, с.188]. Сьогодні ми прочитуємо ці пророчі слова вченого в іншому контексті- щоб не «притлумилося почуття» відповідальності за долю країни, за її збереження й досягнення нових здобутків. Тому Г. Ващенко слушно вважав, що «найважливішим завданням національної системи виховання є формування у молоді стійкої волі, твердого характеру, політичної культури, національно-державницької ідейності, яка б об'єднувала б усіх жителів України» [10, с. 23]. Він наголошував на пріоритетності формування у молоді громадянських обов'язків задля блага Батьківщини. В основу виховного ідеалу він поклав загальнолюдські та національні цінності, закони людської моралі, творення добра і боротьби зі злом, утвердження національних засад виховання. У своїх працях Г. Ващенко наголошував на завданні педагогів домагатися усвідомлення молоддю, що є для них Батьківщина, що вони можуть і мають зробити для її розвитку, процвітання й збереження. Провідним інститутом формування любові до Батьківщини на утвердження Григорія Ващенка є школа, яка «...мусить стати для них (дітей – В. Федяєва) маленькою батьківщиною, яку вони люблять і честю якої вони дорожать, яку вони разом з педагогами розбудовують. Школа мусить використовувати кожний момент своєї роботи не тільки для того, щоб дати учням знання, а для того, щоб виховати з них повновартісних, всебічно розвинених людей і добрих громадян своєї Батьківщини» [6, с.126]. Тому так важливо нам не втрачати зв'язок з дітьми, які на сьогодні не можуть повноцінно навчатися в рідних школах, в рідній країні й працювати за різних умов за різними формами навчання та підтримувати кожну дитину, формувати почуття належності й відповідальності за Україну. За аналізом праці «Виховний ідеал» можна визнати, що розкриваючи основні положення майбутнього України, вчений визначає підсистеми роботи з дітьми та молоддю для її розбудови, які спрямовані «на благо і щастя Батьківщини» і є виховним ідеалом. І ці змістові виховні підсистеми за Ващенком у сучасному прочитанні цієї праці є такими, що забезпечують формування у громадян різного віку розуміння поняття «благо Батьківщини». Для сучасної молоді важливо й необхідно розуміти, що цим благом є:

– збереження «.. державної незалежності, можливості для українського народу вільно творити своє політичне, соціальне, господарське і релігійне життя»;

– продовження «..об'єднання всіх українців, незалежно від їх територіального походження, церковної приналежності, соціального стану і ін. – в одну спільноту, що пройнята єдиним творчим прагненням і високим патріотизмом»;

СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА СОЦІАЛЬНА ОСВІТА

– розбудова «..справедливого державного устрою, який би підтримував лад у суспільстві, в той же час забезпечував особисті права і волю кожного громадянина і сприяв розвиткові й прояву його здібностей, спрямованих у бік громадянського добра»;

– творення «..справедливого соціального устрою, при якому зникла б і неможлива була б боротьба між окремими групами суспільства»;

– забезпечення «.. високого рівня народного господарства й справедлива його організація, що забезпечувало б матеріальний добробут всіх громадян, було позбавлено елементів експлуатації»;

– подальший «розквіт духовної культури українського народу: науки, мистецтва, освіти. піднесення її на такий рівень, щоб Україна стала передовою країною у світі»;

– формування «високого релігійно - морального рівня українського народу, реалізація в житті вчення Христа»;

– досягнення «високого рівня здоров'я українського народу, зведення до мінімуму всяких посеред нього хвороб і виродження» [3, с. 191]. Ці положення з педагогічної спадщини вченого були, є і будуть актуальними; мають наповнюватися новими сенсами; визначатися новими завданнями та планами; здобутками та перемогами й стати підтвердженням провідного місця України на карті світу.

Слід наголосити, що вчений по-особливому обґрунтовує виховний ідеал, навіть необхідно зазначити, що вводить в предметне поле педагогіки саме поняття «виховний ідеал» і визначає його, як « ...образ ідеальної людини, на який має орієнтуватися педагог, виховуючи молоде покоління» [3, с.41] що в свою чергу можна розглядати як «ідеальне у вихованні». А від так , мова йде про таку освітню модель(ідеальну) , яка сприятиме вихованню підростаючого покоління українців задля досягнення «блага і щастя Батьківщини», власне це і є мета виховання за вченням Ващенко [3, с.190]. І такий виховний ідеал можна досягти, на думку вченого, за умови багатоаспектної роботи спрямованої на виховання всебічно розвиненої людини, яка безмежно любить свою Батьківщину, бере активну участь в її розбудові, зміцненні й захисті. Таким чином , вчений визначає провідні чинники становлення й розвитку нової незалежної України і переконливо доводить у своїх працях якою саме має бути робота з дітьми та молоддю для досягнення провідних завдань, які постають перед країною на кожному її історичному етапі. Так, в період життя й діяльності Григорія Ващенко Україна ще, на жаль, входила до складу колишнього радянського союзу і напрями роботи відповідали тогочасній ситуації, сьогодні ці завдання набули нового звучання – з 1991 року Україна незалежна, соборна, вільна країна з власним соціально-політичним, економічним, міжнародним потенціалом [1, Розділ 1]. Країна європейського рівня , яка успішно рухається в Європейський союз. Але це утвердження в Конституції України нам приходится від дня незалежності постійно доводити справами, а починаючи з 2014 року захищати свій суверенітет і незалежність від росії, яка з 2022 року веде проти народу України збройну агресію. І тут постали нові завдання – формування у дітей молоді на постійній основі стійкого розуміння необхідності захисту країни за різних умов і обставин, зокрема, військової агресії. Тому сьогодні по новому звучать слова Григорія Ващенко «служіння Батьківщині». А від так - провідною підсистемою національної системи виховання за Григорієм Ващенко стають всі форми й засоби національно-патріотичного виховання, системна військова підготовка до опору й захисту України, форми й зміст роботи якої визначені як на державному(законодавчому) рівні, так і в кожному інституті соціалізації. Вона має бути спрямована на захист: самобутнього національного способу життя українців; інтересів держави Україна й інтересів всього народу України; демократичних засад розбудови країни; продовження історичних традицій розвитку нашого громадянського суспільства; наповнення новим змістом гуманістичних законів розвитку країни; розбудову політичного устрою й соціальної політики, спрямовану на підтримку й захист кожного громадянина країни; захист незалежності та територіальної

СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА СОЦІАЛЬНА ОСВІТА

цілісності України; захист своїх історичних прав і свобод; продовження й утвердження в житті самобутнього культурно – історичного, соціально – політичного, міжнародного, економічного, освітнього шляху.

Важливо акцентувати увагу і на такій складовій виховання дітей й молоді за Г. Ващенко, як визнання ним високого статусу релігії. Вчений підкреслював у своїх працях, що віра – один із найважливіших складників духовності, вона відповідає менталітету нашого народу і беручи до уваги високу релігійність українців протягом століть (це відображено в культурно- історичних пам'ятках, матеріальній і духовній культурі, у народній педагогіці, у звичаях і віруваннях українського народу з виховання дітей тощо), Г. Ващенко вважав, що не може бути справжнього виховання українських дітей без релігійного. Цю позицію так само у різні періоди розвитку України відстоювали відомі вчені, просвітники Г. Сковорода, К. Ушинський, Т. Шевченко, І. Огієнко, С. Русова та інші. Як основу релігійного виховання, Григорій Ващенко обирає саме релігійну традицію, яка складає основу гармонійного розвитку й гармонійного виховання, при цьому, на думку вченого «... гармонійність треба розуміти не як розвиток усіх властивостей людини до однакового рівня, а як певну цілісність, при якій кожна здібність посідає в особі те чи те місце в зв'язку з роллю її в нашому житті й діяльності. Людину можна визначити за гармонійним розвитком лише за такої умови, коли якась властивість її посідає центральне місце її психічному житті і відіграє роль стрижня, навколо якого органічно об'єднуються особисті властивості людини»[4, С.182]. Таким «стрижнем», такою ціннісною основою вчений визнає релігійні виховні традиції, які були впродовж століть дуже сильними і стійкими в українській системі виховання і в умовах сьогодення набули нового змісту, нових завдань і підходів у їх реалізації навіть на державному рівні. Сьогодні церква є важливим інститутом соціалізації дітей, її вплив є значним і вилучення релігійного виховання із загальної виховної системи, послаблює всі інші складники національного виховання.

Прочитання праць Григорія Ващенко із позиції історичної ретроспективи дає право визнати існування й твердження різних підходів до визначення поняття «цінності виховання», які визначають «виховний ідеал». Тут доречно буде звернутися до слів Юрія Руденка «...для одних батьків, педагогів найвищою, вічною цінністю є Бог, для других – Бог і Україна, для третіх – українська національна ідея, що об'єднує в собі національні й загальнолюдські цінності, для четвертих – демократія й гуманізм, для п'ятих – ...» [10, с.5], але всі вони, на нашу думку, утверджують вічні моральні цінності формування підростаючого покоління – любов до Батьківщини (України), до народу (українського), до сім'ї, до Людини!

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, вивчення спадщини на тепер відомого педагога-вченого України Григорія Григоровича Ващенко в контексті історичної ретроспективи засвідчило, що основні положення його теорії й практики національного виховання дітей і молоді, зокрема, в умовах еміграції є актуальними, а форми, методи, засоби практичної роботи визначаються історичними часовими межами, завданнями державної освітньої й соціальної політики України, які стоять перед усіма інститутами соціалізації на засадах історизму й інноватики і спрямовані на збереження та захисту державної незалежності України; на забезпечення прав і свобод громадян; на розвиток сильної економіки країни; успішне в ходження в європейський та світовий політико- економічний простір; збереження і наповнення новими сенсами освіти, культуру, науку тощо і можуть бути подальшими темами досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України, Конституція, Закон від 28.06.1996 №254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr#>
2. Бойко А. М. «„Служба Богові й Батьківщині» / Григорій Ващенко: альтернатива поглядів і оцінок: [монографія]. Київ, 2001. 427 с.
3. проф. Григорій Ващенко. Виховний ідеал : Підручник для Виховників, Учителів і українських родин, Записки виховника,: Ч. 2-3-4 , січень-вересень 1976 – 3-є вид. – Брюсель-Торонто - Нью Йорк - Лондон - Мюнхен: В-во Центральної Управи Спілки Української Молоді. 206 с. URL: https://clio.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/01/01_Vashchenko_Vykhovnyi_ideal_Zapysky_vykhovnyka.pdf
4. Ващенко Г. За здорову і свідому українську родину. Вибрані педагогічні твори. Дрогобич, 1997. Т.4. 1997. С. 313–316.
5. Ващенко Г. Виховання любові до Батьківщини. Вибрані педагогічні твори. Дрогобич: Видавнича фірма «Відродження», 1997. С. 65–101
6. Ващенко Г. Загальні методи навчання :[підручник для педагогів]. К., Українська видавнича спілка, 1997. 407 с.
7. Ващенко Г. Дві концепції українського ренесансу. *Маловідомі першоджерела української педагогіки (друга половина 19-20 ст.): Хрестоматія / Упорядник : Л.Д. Березівська та інші.]* . К. : Науковий світ, 2003. С. 377–391.
8. Григорій Ващенко: повернення в Україну / О. Гентош, А. Погрібний, О. Вишневецький. Львів : Всеукраїнське педагогічне товариство ім. Григорія Ващенка, 2003. 59 с.
9. Огнев'юк В. Нація має йти вперед: Актуальність аксіологічних домінант педагогічної спадщини Г. Ващенка. *Освіта*. 2008. № 21. С.4–5.
10. Руденко Ю. Основи сучасного українського виховання. Видавництво імені Олени Теліги. 2002. С. 5.
11. Українська педагогіка в персоналіях: навчальний посібник для студентів ВНЗ у 2 кн. Кн. 2. ХХ століття / за ред. О. В. Сухомлинської. К.: Либідь, 2025. С. 365–373.
12. Федяєва В. Л. Сімейне виховання в історичній ретроспективі (друга половина ХІХ – ХХ століття): монографія. Херсон: РІПО. С.244–251.
13. Міністерство освіти й науки України. За кордоном перебуває понад 2 мільйонів українських дітей. URL: <https://osvita.ua/school/94461/>

REFERENCES

1. Konstytutsiia Ukrainy, Konstytutsiia, Zakon vid 28.06.1996 №254k/96-VR. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr#> [in Ukrainian].
2. Boiko A. M. «„Sluzhba Bohovi y Batkivshchyni» / Hryhorii Vashchenko: alternatyva pohliadiv i otsinok: [monohrafiia]. Kyiv, 2001. 427 s. [in Ukrainian].
3. prof. Hryhorii Vashchenko. Vykhovnyy ideal : Pidruchnyk dlia Vykhovnykiv, Uchyteliv i ukrainskykh rodyn, Zapysky vykhovnyka,: Ch. 2-3-4 , sichen-veresen 1976 – 3-ye vyd. – Briusel-Toronto - Niu York - London - Miunkhen: V-vo Tsentralnoi Upravy Spilky Ukrainskoi Molodi. 206 s. URL: https://clio.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/01/01_Vashchenko_Vykhovnyi_ideal_Zapysky_vykhovnyka.pdf [in Ukrainian].
4. Vashchenko H. Za zdorovu i svidomu ukrainsku rodynu. Vybrani pedahohichni tvory. Drohobych, 1997. T.4. 1997. S. 313–316. [in Ukrainian].
5. Vashchenko H. Vykhovannia liubovi do Batkivshchyny. Vybrani pedahohichni tvory. Drohobych: Vydavnycha firma «Vidrodzhennia», 1997. S. 65–101. [in Ukrainian].
6. Vashchenko H. Zahalni metody navchannia :[pidruchnyk dlia pedahohiv]. K., Ukrainska vydavnycha spilka, 1997. 407 s. [in Ukrainian].
7. Vashchenko H. Dvi kontseptsii ukrainskoho renesansu. Malovidomi pershodzherela ukrainskoi pedahohiky (druha polovyna 19-20 st.): Khrestomatia / Uporiadnyk : L.D. Berezivska ta inshi.] . K. : Naukovyi svit, 2003. S. 377–391. [in Ukrainian].

8. Hryhorii Vashchenko: povernennia v Ukrainu / O. Hentosh, A. Pohribnyi, O. Vyshnevskiy. Lviv : Vseukrainske pedahohichne tovaryststvo im. Hryhoriia Vashchenka, 2003. 59 s. [in Ukrainian].
9. Ohneviuk V. Natsiia maie yty vpered: Aktualnist aksiolohichnykh dominant pedahohichnoi spadshchyny H. Vashchenka. Osvita. 2008. № 21. S.4–5. [in Ukrainian].
10. Rudenko Yu. Osnovy suchasnoho ukrainskoho vykhovannia. Vydavnytstvo imeni Oleny Telihy. 2002. S. 5. [in Ukrainian].
11. Ukrainska pedahohika v personaliiakh: navchalnyi posibnyk dlia studntiv VNZ6 u 2 kn. Kn. 2. KhKh stolittia / za red. O. V. Sukhomlynskoï. K.: Lybid, 2025. S. 365–373. [in Ukrainian].
12. Fediaieva V. L. Simeine vykhovannia v istorychnii retrospektyvi (druha polovyna KhIKh – KhKh stolittia): monohrafiia. Kherson: RIPO. S.244–251. [in Ukrainian].
13. Ministerstvo osvity y nauky Ukrainy. Za kordonom perebuvaie ponad 2 milioniv ukrainskykh ditei. URL: <https://osvita.ua/school/94461/> [in Ukrainian].

Конфлікт інтересів. Автор підтверджує відсутність фінансових, особистих чи інших інтересів, що можуть розглядатися як потенційний конфлікт інтересів щодо публікації цієї статті.

Фінансування. Дослідження виконане за відсутності фінансової підтримки з боку будь-яких організацій.

Доступність даних. Це дослідження не передбачає використання додаткових наборів даних.

Використання штучного інтелекту. Інструменти штучного інтелекту не використовувались при написанні цієї статті.

Дата першого надходження статті до видання – 30.04.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування – 12.05.2026

Дата публікації (оприлюднення) – 19.05.2026